

Y. Bertels
akademik

Nizami dünyası...

Bütün dünyanın şərqsünası Nizami əsərlərinin qədir-qiyətini çox gözəl bilir. Şərq ədəbiyyatına həsr olunan dərsləklərdə Nizamiyə ayrıca bölmə ayrılır.

Demək olar ki, bütün müəlliflər istisnasız olaraq Nizamini dahi sayırlar. Amma bu rəylərin arasında elələri vardır ki, Nizamini yalnız ayrı-ayrı əsərlərindən parçalar vasitəsilə öyrəniblər. Ya da əvvəlki, ona qədərki rəyləri təkrar etməklə kifayətlənirlər.

Onu deyək ki, Nizaminin əsil yaradıcılığı ilə tanış olmaqdan ötrü, gərəkdir ki, onun poemalarını ya yazıldığı dildə, ya da ki, mükəmməl tərcümədə öyrənəsən. Çox təəssüf ki, son illərə qədər Nizami əsərlərinin mükəmməl tərcüməsi demək olar ki, əlimizdə yox idi. Şərq ədəbiyyatı klassiklərinin yaradıcılığı da elə bu baxımdan həmişə kölgədə qalıb...

Belədə yeganə çıxış yolu Nizami əlyazmalarının ən qədim nüsxələrini axtarıb tapmaqdır. Bu iş də özünə görə çətinlik törədir. Çünki, Nizami dövründən üzü bəri, xüsusilə orta əsrlərdə və XIX əsrdə Nizami əsərlərini köçürən hər bir kəs, müəllifdən kənar əlavələr etməyi özünə borc bilib. Bu səbəbdən monqol istilasına qədərki dövrdən əlimizə çatanı demək olar ki, yoxdur. Olsa-olsa, belə nüsxələr yalnız XIV əsrdən üzü bəri rastımıza çıxır. O ola ki, həmin nüsxələr də dünya boyunca yayılıb və həmin nüsxələrdə əyintilər həddindən artıqdır...

Belə qədim nüsxələrdən, daha doğrusu XIV əsrdən qalma nüsxələrdən biri – Leninqrad universitetinin kitabxanasındadır. Qalanları XV, ya da XVI əsrə aiddir. Sonradan köçürülənləri nəzərdə tutmuram. Onu da deyək ki, bəzən sonradan üzü köçürülən nüsxələr əvvəlkilərdən daha asan oxunur. Belə ki onlar Nizami poeziyasına daha yaxındır...

Baxırsan ki, Nizami poemalarının mətnində qəribə müşahidələr ortaya çıxmış olur. Bəzən misraların mənası dəqiqdir. Amma qeyri nüsxələrdə elə bir müxtəliflik nəzərə çarpır ki, o cürə misraların Nizamiyə aid olduğunu kəsdirə bilmirsən. Onu deyim ki, XVI əsrə aid Bakı əlyazmasında da bunun çox kobud nümunəsinə rast gəlersən. Beləki XVI əsrə aid həmin variantda hansısa müəllif Nizami mətnində rast gəlinən sünni ifadələrini dəyişib, hətta xəlifə Ömər və xəlifə Osmanın adlarını belə şiə imamları ilə əvəzləmişlər.

Məşhur şərqsünas Şprenger Kəlküttədə, İskəndər haqqında poemanın ikinci hissəsini köçürmüşdü. Hansı mətnə istinad edildiyi isə məlum deyil. Belə çıxır ki, naşirlərin əlində müxtəlif əlyazmaları olub və köçürmədəki müxtəliflik də burdan irəli gəlir. Nə müqəddimədə, nə də ki, sətiraltında mənbələrə rast gəlinmiyib...

1924-cü ildə Y.N.Marr SSRİ Elmlər Akademiyası Şərqsünaslıq İnstitutunun kitabxanasındakı əlyazmalar əsasında Nizaminin lirikasından parçalar dərc etdirdi.